

Modern Educational Processes
Съвременни образователни процеси

САМОЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕТСКИ И НАЧАЛНИ УЧИТЕЛИ ЗА ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В ДВИГАТЕЛНОТО ОБУЧЕНИЕ

Галена Терзиева

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Целта на статията е изследване на увереността на детски и начални учители в способностите им да приобщат деца със специални образователни потребности в заниманията по физическо възпитание. В проучването участват 120 детски учители и 100 начални учители. Те попълват модифициран и адаптиран вариант на анкетната карта „Скала за самоефективност за приобщаване в обучението на учители по физическо възпитание“ на Блок. Резултатите показват, че респондентите са със средна степен на изразеност на приобщаваща самоефективност, като въпреки колебанията си са по-скоро уверени в своите възможности да приобщат деца със специални образователни потребности в двигателното обучение. Също така учителите, които имат личен контакт с лица с увреждания, опит в приобщаващото физическо възпитание или се чувстват подготвени, демонстрират по-висока степен на приобщаваща самоефективност.

Ключови думи: адаптирано физическо възпитание; приобщаващо образование; деца с увреждания

Личната ефективност играе централна регулативна роля в Теорията за самоефективността на Бандура, превръща се в основа на действието и се определя като *убедеността на индивида в собствените му способности за организиране и осъществяване на действия, необходими за постигане на успех в дадена ситуация* (Petrov, 2010; Block et al., 2013; Baloun et al., 2016).

Проблемът за самоефективността на учителя се разглежда от редица учени, които се обединяват в становището, че персоналната ефективност на учителите се влияе от вътрешната им мотивация за проява на инициатива, основаваща се на убедеността за постигане на положителни резултати. Споделя се идеята, че двама души с подобни способности ще действат по различен начин в зависимост от нивото на тяхната лична ефективност. Докато учителят не повярва, че може да произведе желания резултат чрез своята дейност, той има малък стимул за действие и полагане на усилия (Petrov, 2010; Block et

al., 2013). Решаваща роля върху мотивационната система, професионалното развитие и работа на учителите има това как самите те възприемат професионалната си компетентност. Представата за нея и самооценката ѝ, от една страна, са част от рефлексивния ѝ структурен елемент, а от друга – оказват влияние върху практиката на учителя, мотивацията му за работа и резултатите на детето (Petkova et al., 2015).

В рамките на адаптираното физическо възпитание самоефективността на учителя за приобщаване на деца със СОП в двигателното обучение се състои във вярата в собствените му способности да организира и реализира процеса на приобщаване така, че да осъществи успешно включването на децата с различни нарушения в общите занимания по физическо възпитание. По-високата самоефективност би провокирала учителите да се ангажират по-активно в търсенето на информация за децата със СОП, а това, от своя страна, би им помогнало да направят всички възможни модификации в рамките на двигателното обучение за успешното осъществяване на процеса на приобщаване в заниманията по физическо възпитание. По този начин учителите ще мотивират децата със СОП да подобряват когнитивното и двигателното си развитие, ще се стремят да ги подпомогнат в достигането на пълния си потенциал. В допълнение ще упорстват в усилията си да направят опита успешен, дори и когато нещата не вървят по план. И обратното, вероятността учителите с ниска лична ефективност да приобщат децата с нарушения в общото физическо възпитание, е малка. Те ще се колебаят дали да вложат усилията си в адаптирането на средата и задачите, и могат лесно да се откажат, когато се изправят пред различни трудности и пречки (Block et al., 2013; Jovanović et al., 2014; Baloun et al., 2016; Tindall et al., 2016).

Целта на изследването е проучване на самоефективността на детски и начални учители за приобщаване на деца със СОП в двигателното обучение. Прилага се анкетният метод, като се използва модифициран и адаптиран вариант на анкетната карта „Скала за самоефективност за приобщаване в обучението на учители по физическо възпитание“ на Блок (Self-Efficacy Scale for Physical Education Teacher Education Majors toward Inclusion – SE-PETE-D) (Block et al., 2013).

В проучването участват 220 учители – 120 (54,5%) детски и 100 (45,5%) начални, като извадката е формирана на база случаен избор. От тях 5 (2,3%) са мъже, а 215 (97,7%) са жени. Респондентите са представители на различни възрастови групи, като най-голям дял, или 31,8%, са във възрастовия диапазон от 36 до 45 години. Най-малък дял представляват учителите с възраст под 25 години. Това са 9,1%. Относителните дялове на участниците в другите възрастови групи са следните: между 26 и 35 години – 19,6%, между 46 и 55 години – 23,6%, и над 56 години – 15,9%.

Профилът на педагогическия им стаж показва, че най-голям дял заема тези със стаж под 5 години – 31,7%. Сравнително равномерно е разпределен

броят им в групите със стаж между 6 и 15 години, 16 и 25 години и 26 и 35 години, съответно 18,6%, 20,5% и 18,2%. Най-малко са респондентите със стаж над 36 години – 10,9%.

Според резултатите 45,5% от изследваните учители нямат личен опит при взаимодействие с лица с увреждания. Също така само около 1/3 от респондентите, или 32,3%, са изучавали по време на своето обучение във висше учебно заведение учебни предмети, третиращи двигателните активности на деца със СОП, а останалите над 2/3 (67,7%) не са изучавали такива учебни дисциплини. Част от анкетираните учители (35,9%) са придобили информация от областта на физическото възпитание и спорта за хора с увреждания извън обучението си в университета.

Спрямо гореизложеното би представлявало интерес да се анализира как учителите оценяват подготовката си с оглед успешното приобщаване на деца със СОП в двигателното обучение. Само 8,6% от анкетираните смятат, че са напълно квалифицирани да включат дете със СОП в общите занимания по физическо възпитание, а 15% – до известна степен. 17,7% от изследваните лица не могат да преценят доколко са обучени в тази насока. Най-голям е относителният дял (34,5%) на респондентите, които допускат, че знанията и уменията им в областта на приобщаването на дете със СОП в общото двигателно обучение са по-скоро недостатъчни. 24,1% от анкетираните считат, че са напълно неподготвени да осъществят приобщаващо физическо възпитание. Можем да обобщим, че над 3/4 от детските и началните учители се чувстват в различна степен несигурни в своите способности да включват деца със СОП в общите занимания по физическо възпитание, тъй като намират подготовката си – академична или допълнителна, за недостатъчна в този аспект.

На фона на отчетения опит и квалификация в областта на адаптираното физическо възпитание може да се отбележи, че близо половината (46,8%) от детските и началните учители считат, че до известна степен са компетентни да включват деца със СОП в общото занимание по физическо възпитание. Едва 2,3% от респондентите са напълно уверени в тези свои умения и компетентности. В 10% от случаите учителите се колебаят в самооценката си за реализиране на адаптирано физическо възпитание. 29,1% от анкетираните се намират за по-скоро некомпетентни в тази област, а 11,8% – за напълно некомпетентни да включат дете със СОП в общото двигателно обучение. Данните очертават тенденция, съобразно която детските и началните учители в една или друга степен не се чувстват сигурни в компетентността си да приобщават деца със СОП в двигателното обучение.

За изследване на самоефективността на детските и началните учители за планиране на двигателно обучение, в което се приобщава дете със СОП, се анализират средните стойности на отговорите на респондентите на седем твърдения. Детските и началните учители определят приобщаващата си самоефективност спрямо формулирането на различните цели на адаптираното фи-

зическо възпитание ($\bar{x} = 3,26$), приспособяването на учебната програма според възможностите на деца с ограничения ($\bar{x} = 3,24$), планирането на занимания по приобщаващо физическо възпитание ($\bar{x} = 3,25$) и дефинирането на конкретни специфични задачи за всяко едно от тях ($\bar{x} = 3,27$) на почти еднакво средно ниво. Най-високо те оценяват самоефективността си да подбират и адаптират средствата за решаване на поставените двигателни задачи във физическото възпитание при приобщаващи условия ($\bar{x} = 3,51$). Тези близки до неутралната величина средни стойности на петте показателя вероятно са следствие от липсата на специализирана подготовка в областта. Според респондентите нивото им на самоефективност за подготовка на необходимите съоръжения и оборудване при включването на деца със СОП в двигателното обучение ($\bar{x} = 2,90$) е под средното. Както е известно, в много учебни заведения липсват или са недостатъчно физкултурните салони, игрищата, спортните съоръжения и уреди, което пречи за нормалното протичане на двигателното обучение, като цяло. В още в по-малка степен е налично специалното им обезопасяване или приспособяване за деца със СОП. Това е и вероятната причина за по-голямата неувереност на анкетираните спрямо този аспект от подготовката на приобщаващото физическо възпитание. Също така, за да можеш да подготвиш другите, трябва твоите знания и умения да са на много високо ниво. Тъй като учителите се чувстват недостатъчно подготвени и компетентни за осъществяването на приобщаване в общото физическо възпитание, това рефлектира и върху тяхната самоефективност да подготвя други учители или деца без увреждания, за да помагат на децата със СОП. Средната аритметична стойност на този показател е най-ниска ($\bar{x} = 2,82$).

Анализ на самоефективността на детските и началните учители за провеждане на двигателно обучение с приобщаване на дете със СОП се извършва на база средните аритметични стойности на отговорите на респондентите на пет твърдения. Най-сигурни са учителите в своите способности да установят промяна в двигателните постижения на децата със СОП ($\bar{x} = 3,65$) и да работят в екип с всички заинтересовани лица (родители и специалисти) от приобщаването в двигателното обучение ($\bar{x} = 3,65$). На следващо място е вярата в уменията им да адаптират методите на двигателното обучение спрямо нуждите на всички деца, със средна стойност от 3,58. Най-разколебани анкетираните са в способностите си да използват подходящи алтернативни и допълващи средства за комуникация с деца със СОП ($\bar{x} = 3,37$) и да провеждат конкретни занимания по физическо възпитание с включване на деца със СОП ($\bar{x} = 3,32$), затова и техните средни стойности са по-близки до неутралната величина. Вероятната причина отново е липсата на специализирана подготовка и опит, каквито изисква в най-голяма степен осъществяването на тези две позиции. Средните стойности на всички показатели остават в границите между 3,01 и 4,00, според което може да се определи, че участниците са по-скоро уверени в способностите си за провеждане на двигателно обучение с приобщаване на дете със СОП.

За определяне силата и посоката на увереността на детските и началните учители в уменията им да приобщават деца със СОП в двигателното обучение, се анализират средните стойности от отговорите им на всичките 12 твърдения. В границите между 1,00 и 2,00 са средните аритметични стойности на 10,5% от анкетираните, или това са учителите, които не са уверени в своите способности да включват деца със СОП в заниманията по физическо възпитание. По-скоро неуверени са 25,4% от респондентите, чиито средни стойности са в границите между 2,01 и неутралната величина 3,00. Най-голям е относителният дял (45%) на учителите, които са по-скоро уверени в своята умелост в приобщаващото физическо възпитание според представената скала (със средни стойности между 3,01 и 4,00). Напълно сигурни в своите умения са 19,1% от респондентите, тъй като средните стойности на отговорите им са в границите между 4,01 и 5,00. Или детските и началните учители са по-скоро уверени, че могат да приобщат дете със СОП в общото двигателно обучение.

За определяне на факторите, оказващи влияние върху приобщаващата самоефективност на детските и началните учители, се използват t-тест за независими извадки на Стюдънт и корелационен коефициент на Пирсън (r). Обобщените резултати показват, че професията не оказва влияние върху приобщаващата самоефективност на респондентите. Детските и началните учители, които имат контакти с хора с увреждания и опит в преподаването на физическо възпитание на деца със СОП в масовите учебни заведения, са по-уверени в своите способности и имат по-висока степен на изразеност на личната си ефективност. Възрастта на учителите и годините педагогически опит не оказват влияние върху увереността им в собствените им способности да включват деца със СОП в общите занимания по физическо възпитание. От друга страна, колкото по-висока е тяхната самооценка на подготовеността им в областта на адаптираното физическо възпитание, толкова по-силно изразена е тяхната самоефективност.

След анализ на получените от анкетното проучване резултати могат да се обособят следните изводи.

1. Липсата на квалификация в областта на адаптираната физическа активност, опит в приобщаващото физическо възпитание и подходящи условия за осъществяването му прави детските и началните учители несигурни спрямо уменията им да планират и провеждат двигателно обучение, в което е включено дете със СОП.

2. Респондентите показват средна степен на изразеност на приобщаващата самоефективност и въпреки известните колебания са по-скоро уверени в своите умения да планират и провеждат приобщаващото физическо възпитание, с изключение на подготовката на материални и човешки ресурси в помощ на осъществяването му.

3. Участниците в изследването, които имат личен контакт с лица с увреждания, опит в приобщаващото физическо възпитание или се чувстват под-

готвени, демонстрират по-висока степен на приобщаваща самоефективност. Това, от своя страна, предполага, че полагат усилия при планиране и реализиране на процеса на приобщаване в двигателното обучение, тоест правят опит, доколкото зависи от тях, да преодолеят възникващите пред осъществяването му трудности от различен характер.

4. За да реализират ефективно идеята за приобщаващо физическо възпитание в съвременното българско училище, бъдещите детски и начални учители е необходимо да получат в етапа на своето академично образование подходящо обучение, което да ги направи по-уверени при включването на деца със СОП в часовете по физическо възпитание.

ЛИТЕРАТУРА

- Baloun, L., Kudláček, M., Sklenaříková, L., Ješina, O. & Migdauová, A. (2016). Czech self-efficacy scale for physical education majors towards children with disabilities. *Acta Gymnica*, 46(1), 44 – 54.
- Block, M. E., Hutzler, Y., Barak, S. & Klavina, A. (2013). Creation and validation of the self-efficacy instrument for physical education teacher education majors towards inclusion. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 184 – 205.
- Jovanović, L., Kudláček, M., Block, M. E. & Djordjević, I. (2014). Self-efficacy of pre-service physical education teacher toward teaching students with disabilities in general physical education classes in Serbia. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 7(2), 32 – 46.
- Петкова, И. & Исаева, Е. (2015). Сравнителен анализ на представите за професионалните компетенции на френските и българските учители: какво е влиянието на техните концепции за развитието и обучението на учениците? *Списание на Софийския университет за образователни изследвания*, 1, 3 – 15.
- Петров, Д. (2010). *Когнитивни и социокогнитивни модели за саморегулация на протективното сексуално поведение*. София: Св. Климент Охридски.
- Tindall, D., Culhane, M. & Foley, J. (2016). Pre-service teachers' self-efficacy towards children with disabilities: An Irish perspective. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 9(1), 27 – 39.

REFERENCES

- Baloun, L., Kudláček, M., Sklenaříková, L., Ješina, O. & Migdauová, A. (2016). Czech self-efficacy scale for physical education majors towards children with disabilities. *Acta Gymnica*, 46(1), 44 – 54.
- Block, M. E., Hutzler, Y., Barak, S. & Klavina, A. (2013). Creation and validation of the self-efficacy instrument for physical education teacher

education majors towards inclusion. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 184 – 205.

Jovanović, L., Kudláček, M., Block, M. E. & Djordjević, I. (2014). Self-efficacy of pre-service physical education teacher toward teaching students with disabilities in general physical education classes in Serbia. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 7(2), 32 – 46.

Petkova, I. & Issaieva, E. (2015). Comparative analysis of the professional competences conceptions of the french and bulgarian teachers: what is the influence of their concepts on the development and training of students? *Sofia University Educational Research Journal* 1, 3 – 15.

Petrov, D. (2010) Cognitive and socio-cognitive models of self-regulation of protective sexual behavior. Sofia: St. Kliment Ohridski.

Tindall, D., Culhane, M. & Foley, J. (2016). Pre-service teachers' self-efficacy towards children with disabilities: An Irish perspective. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 9(1), 27 – 39.

SELF-EFFICACY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN MOTOR EDUCATION

Abstract. The purpose of this article is to explore the confidence of preschool and primary school teachers in their ability to include children with special educational needs in physical education activities. The study involved 120 preschool teachers and 100 primary school teachers. They complete a modified and adapted version of the Block “Self-Efficacy Scale for Physical Education Teacher Education Majors toward Inclusion – SE-PETE-D” questionnaire. The results show that respondents have a moderate level of inclusive self-efficacy and, despite their hesitation, are more confident in their ability to include children with special educational needs in motor education. Also, teachers who have personal contact with people with disabilities, experience in inclusive physical education or feel prepared show a higher degree of inclusive self-efficacy.

Keywords: adapted physical education; inclusive education; children with disabilities

✉ **Dr. Galena Terzieva, Assist.Prof.**

Faculty of Education
Trakia University – Stara Zagora
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: gttrzieva@abv.bg